

DE UTILITATE HUIUS LIBRI

De utilitate vero aliquid dicamus; quam praeposuit ipse Porphyrius dum dixit esse necessarium ad librum Praedicamentorum, ad diffinitionem, ad divisionem, ad demonstrationem. Sed quaeramus ad quid sit utile, utilitatem ipsam in principio libri perspicere; ad quod dicamus quod quam maxime referat hoc, utilitas enim rei consideratae praeponitur, ut cognoscentes quam maximam utilitatem, illi rei speculandae tota mente, totoque animo dediti nos incumbamus, neque enim absque tali serventi rei addiscendae cupiditate, non aliquid perficere valemus. Quod et mantuanus poeta pulcherrimis hanc verbis sententiam persuadet, dicens pauci quos aequus amavit Iuppiter, aut ardens evexit ad aethera virtus: ardens igitur virtus assiduusque labor omnia vincit. Et quis tantum suscipere laborem auderet ni magnam praeviderit inde provenientem utilitatem? Est autem et ratio quia utilitas debeat praecognosci in prohemio, nam duplex est finis alicuius rei ([614](#)), proprius et coniectatus; finis coniectatus est utilitas, ex quo fine praecognito omnia necessaria in arte eliguntur artificialiter ([615](#)); finis ergo et utilitas vel praecognoscenda vel praesupponenda tamquam manifesta.

Sed primo videndum an illud quod dicat Porphyrius sit verum, scilicet quod iste liber est utilis ad librum Praedicamentorum, ergo vero quicquid dicant alii, vel paucam vel nullam video utilitatem ex hoc in libris Praedicamentorum Aristotelis, immo potius videmus oppositum tractatum De praedicamentis huic libro inservire; non enim de facili perspicere possemus quomodo genus praedicatur in quid de specie, et quomodo quaedam in quale, nisi haec omnia in ipsis explicuerimus praedicamentis, et sic fecit Aristoteles in libris Topicorum dicens velle tradere cognitionem de praedicamentis, ut appareat modus praedicandi istorum quinque, sic et ipse met Porphyrius fecit ([616](#)), volens declarare quid generalissimum, quid specialissimum, quid subalternum, et sumpsit ad hoc declarandum praedicamentum substantiae, dicens: fit autem hoc quod dictum manifestum in uno praedicamento quod dicitur substantia; praedicamentum ergo substantiae facit ad horum cognitionem, potius quam haec ad praedicamenta.

Praeterea luce clarius appetet, vel parum, vel nihil, librum hunc ipsi libro Praedicamentorum inservire, non enim in eo libro intendit Aristoteles invenire genus generalissimum neque speciem specialissimam vel subalternam, sed intendit facere cognoscere res, scilicet quae sunt illae res quae sunt substantiae et dare signa ad cognoscendum ea, non igitur intendit ordinem in Praedicamentis, sicuti et quidam dicunt, scilicet quemadmodum ordinantur secundum sub et supra sic discurrendo in praedicamento qualitatis; clare patet nihil aliud intendere Aristotelem nisi declarare quae sunt illa quae sunt qualitates, et dare signa ad cognoscendum ea, sic in quantitate, unde patet quantum aberrant illi: cuius opinionis erat praceptor meus Balduinus; dicunt enim librum istum esse utilem, quoniam in libro Praedicamentorum intendit Aristoteles dare ordinem, quomodo ista ordinantur secundum sub et supra quod penitus videtur, a veritate remotum.

Illud vero quod subdit Porphyrius, quod iste liber sit necessarius ad assignandam diffinitionem, est quid dubitabile, videtur enim et contra Averroem et contra veritatem hoc dictum. Et videtur in opinionem Alpharabii descendere Porphyrius contra quem arguit ipse Averroes ([617](#)), erat ratio Alpharabii, quod liber Porphyrii sit necessarius hoc modo: a simili in causa arguendo: sicuti demonstratio habet duas partes, scilicet formalem et materiale, et de parte formalis tractavit Aristoteles in libris Priorum, et ideo necessarius ille liber, de parte autem materiali in libro Posteriorum; et sic necessarius liber Posteriorum: sic etiam ipsa diffinitione duas habet partes, formalem et materiale, de parte materiali dicebat Alpharabii tradidit in libro 2° Posteriorum: tractatus de parte formalis ipsius diffinitionis non poterit esse in logica nisi liber Porphyrii, necessarius igitur liber Porphyrii, propter diffinitionem, nullibi enim Aristoteles de parte formalis ipsius diffinitionis, merito igitur necessarius iste liber Porphyrii. Si Porphyrius intelligat hoc modo necessarium esse librum suum aberrat clarissime sicuti et Alpharabius. Primo Aristoteles esset diminutus, quod absonum. Secundo negamus librum eius posse esse de forma ipsius diffinitionis, immo potius considerat partes, quae

sunt materia ipsius diffinitionis, genus enim et differentia sunt partes materiales ipsius diffinitionis (618), sunt praecognitiones agentes conceptionem, forma vero diffinitionis non est aliud nisi situs ordo partium, et figura, sicuti forma sillogismi non est aliud nisi situs ordo praemissarum et terminorum, quoniam ergo de tali forma, ordine et situ non tractavit Porfirius, non ergo dicendum aliquo modo necessarium esse librum istum propter hoc, quia tractat de parte formalis ipsius diffinitionis.

Sed quid dicendum ad rationem, cum nullibi Aristoteles de forma diffinitionis sicuti de forma demonstrationis, ergo forsitan diminutus. Respondebat Averroes (619) pro Aristotele sumendo unum, artem versari circa difficultia (620), non circa facilia, nam quae sunt manifesta despicit ars (621). Sumit alterum, diffinitionem ipsam non habere similem formam sicuti et ipsa demonstratio, quoniam ipsa demonstrationis forma est variabilis per tot figuram, per tot modos rectos, per tot indirectos et ad sillogisticos, quare difficultis cognitionis, et faciliter circa ipsum possimus incidere in errorem, forma vero diffinitionis est facilis. Cum eius forma sit ordo istarum duarum partium, scilicet primo genus, secundo differentia, qui ordo facilis est cognitionis, non enim tot indiget regulis, et ita longa indagatione et ideo non indiget distincto tractatu, qui sit de forma diffinitionis; liber Porphirii merito igitur quo ad hoc non necessarius.

Et hoc est illud quod dicebat Averroes (622) (forma diffinitionis non indiget distincto tractatu sicuti forma demonstrationis, non enim diffinitio habet talem formam) et ideo Aristoteles solum innuit tantum hanc formam (623) dicens primo poni genus, secundo differentia, quoniam ista forma facilis est cognitionis, et ideo paucis se absolvit.

Sed posset dicere Porfirius et Alpharabius quod sit necessarius iste liber ad cognoscendum materiam diffinitionis, non autem formam, nam – ut ipsi dicunt – est necessarius iste liber ad assignandam diffinitionem, quae constat ex genere et differentia (624) (quamvis aliquo modo videatur quod sibi contradicat in textu primo Averr.), tamen (625) etiam doctrina diffinitiva fit ex praexistenti cognitione partium.

Pro cuius argumenti responsione sumimus unum ex Averroë (626): res logicales duobus modis possumus considerare, uno modo in quantum cognoscimus eas quae non sunt aliud nisi cognitio regularum et conditionum earum, secundo modo in quantum eis utimur in aliis artibus et scientiis, exemplum: in libris Posteriorum de demonstratione et conditionibus demonstrationis, in aliis vero artibus utimur ipsa demonstratione edocta in logica et servata in mente, sic etiam erit de diffinitione, possumus enim ipsam considerare, in quantum de ea dantur regulae ad ipsam constituendam, vel in quantum utimur ea, quando constituimus et facimus diffinitionem et cognoscimus naturam rerum. Vel possumus alio modo dicere quod tradatur aliquid de diffinitione, sicuti tradit Aristoteles in secundo libro Posteriorum, scilicet instrumenta ad cognoscendum diffinitionem, alio modo non possumus imaginari librum hunc inservire ipsi diffinitioni.

Quod non serviat primo modo liber iste, scilicet quod in hoc libro non dantur regulae ad cognoscendum et constituendam diffinitionem est clarum neque conditions eius, illud enim intendit artifex docere, quod proponit in prohemio docet in tractatu, epilogat in epilogo. Sed ipse met Porfirius proponit in prohemio illa quinque dicens quod sint utilia ad diffinitionem, non autem proponit dicere de diffinitione, neque regulas vel conditions diffinitionis, sic quod in tractatu non tractat, nisi illa quinque, non autem regulas vel conditions diffinitionis, ut patet, illaque in ultimo epilogat dixisse quare nullo modo dat regulas ad cognoscendum et constituendum diffinitionem.

Neque alio modo est possibile, scilicet quod in ipsis fiant diffinitiones, nam sic et omnes artes et scientiae serviret diffinitioni, nam et diffinimus inventis artibus.

Vel possumus dicere quod alio modo libellus iste sit utilis ad constituendam diffinitionem, quoniam in hoc libro cognoscuntur quae sunt genera, et quae differentiae, quae sunt partes diffinitionis quae debent

praecognosci ante constitutionem diffinitionis (627); ad simile argumentum respondet Averroes (628) sumens in tota logica non fieri neque demonstrationes neque diffinitiones, id est non numerantur quae sunt demonstrationes et diffinitiones, sed dantur regulae ad cognoscendum demonstrationes et diffinitiones (629), itaque et nos sic dicimus, in logica non intendit Aristoteles facere numerare diffinitiones, sed intendit dare regulas et conditiones quibus cognitis et servatis postea in mente (630) possimus cognoscere artificialiter naturas rerum, sicut debet tradere regulas ad cognoscendum genus et differentiam quae sunt partes diffinitionis, non autem potest logicus dicere et cognoscere quae sunt illa genera et differentiae quae sumuntur in cunctis diffinitionibus rerum in aliis artibus et scientiis cum logicus ut logicus non possit cognoscere naturas rerum, bene autem instrumenta et conditiones instrumentorum. Quare nec isto modo dicimus Porfirii librum aliquo modo inservire ad constituendam diffinitionem.

Vel alio modo possumus imaginari librum Porfirii necessarium esse ad constituendam diffinitionem hoc modo, quoniam regulae ad cognoscendum et constituendum diffinitionem non possunt cognosci cognitis istis regulis quibus cognoscimus genus et differentiam. Sed hanc imaginationem facillime improbamus, sumendo alteram similem responsonem, quam dedit Averroes in prologo Posteriorum, ad Avicennam de libro Topicorum, dicens quod argumenta topica debent praecedere demonstrativa, quando quae situm est difficile (631). Nam topicus arguendo ad utramque partem facilitat illam materiam ut facilius possit aliquis discernere veritatem per demonstrationem, tamen regulae postea sillogismi topici nihil faciunt ad regulas sillogismi demonstrativi, unde earum cognitio nihil facit si praecedat vel non sic et nos dicimus quod quamvis antequam diffiniamus aliquid bene oportet praecognoscere genus et differentiam et postea diffinire, tamen regularum cognitio non coadiuvat invicem, quare nec unum alteri necessario preeponendum tamquam utile.

Vel possumus imaginari alio modo quod serviat liber Porfirii ad constituendam diffinitionem hoc modo (sicuti videntur et ipsi dicere) quoniam quando volumus constituere diffinitionem in ipsa ponimus genus et differentiam, in hoc autem libro dantur regulae ad constituendum genus et differentiam. Quae utilitas est maxime apparent, tamen certe non existens. Et primo sumo unum genus et alia quae considerat Porfirius, considerat ut praedicata sunt, probatur, per regulam ex 6° Methaphysics cap. 2°, sicut diffinit ita considerat artifex, sed ista diffinit ut praedicata in quid vel in quale, igitur ita considerat et patet hoc, nam eodem modo diffinit sicut et ipse Aristoteles in Topicis, sed Aristoteles considerat ut praedicta, ergo et ipse, probatur minor, nam dicit ibi Aristoteles quattuor sunt problematica praedicata, genus, differentia, etc.. Et clarum est hoc etiam ex dictis supra.

Sumimus alterum (632): partes diffinitionis non vocari neque subiectum neque praedicatum, partes enim diffinitionis non praedicantur inter se. Et est ratio, quoniam subiectum vel praedicatum sunt relativa ad propositionem (633) per diffinitionem eorum (634), diffinitio non dicit esse nec non esse, merito igitur non poterit esse propositio, ergo nec habet subiectum neque praedicatum. Merito igitur partes diffinitionis non possunt dici neque subiectum neque praedicatum. Sed si addamus nos illud quod declaravimus supra et est verum, scilicet quod Aristoteles (635) et Porfirius hic consideravit haec ut subiecta vel praedicata sunt per diffinitionem eorum. Merito igitur ut consideravit ista Porfirius, non possunt dici partes diffinitionis, unde sequitur quod regulae istae ad cognoscendum talia praedicata non faciunt ad cognoscendum partes diffinitionis, bene vero ad cognoscendum partes propositionis topicae, vel problematis, signum quod Aristoteles sic consideravit in libris Topicorum.

Unum tamen advertimus, in quo videntur omnes decipi fallacia, enim per accidens facit decipere scientes et nescientes, et dicimus quod ista quinque possint esse partes propositionis et diffinitionis et problematis atque conclusionis (636). Sed diverso modo considerandi differunt, nam ut praedicata in quid vel in quale sic considerat Porfirius et Aristoteles in Topicis, et sic sunt partes propositionis topicae de qua in libro Topicorum, ergo de ipsis hoc modo in eo libro, si ut praedicata per se vel per accidens, et ut partes propositionis demonstrativa, sic in libris Posteriorum, in eodem enim libro de toto et parte, si vero ista sint

partes diffinitionis sic quamvis sint idem subiecto cum ipso genere et ipsa differentia, tamen differunt, quoniam ut partes diffinitionis non possunt nec considerari ut praedicata, sed partes; quae partes (637), prima est pars formae communis, quod idem subiecto cum ipso genere et natura generica; altera vero pars est propria quae idem subiecto cum differentia. Differentia enim est quae dat esse rei, et illa met est quae facit differre ab aliis, diffinitio enim est forma (638), ergo partes diffinitionis partes formae et essentiae quae idem subiecto cum genere et differentia, ut diximus in quoddam nostro quae sit de hac re clarior. Sic etiam et ipsa diffinitio potest considerari (639) vel ut pars propositionis, et sic dicitur praedicatum, si pars propositionis demonstrativa erit praedicatum per se (640), si pars propositionis topicae, erit praedicatum in quid (641) in quantum vero diffinitio, sic est instrumentum indicans essentiam rei et sic non dicitur neque praedicatum neque subiectum, quia est simplex conceptus rei (642) non dicens esse neque non esse (643), sed est solum essentia et solum indicans essentiam rei (644), verbi gratia istae duae partes, scilicet animal rationale distincte significat essentiam rei, quam confuse significat hoc nomen homo, et tunc neque subiectum neque praedicatum, et tunc partes neque subiectum neque praedicatum. Quoniam igitur Porfirius docet haec in quantum praedicata, et hoc modo non possunt esse partes diffinitionis. Merito igitur Porfirius non dat regulas ad cognoscendum partes diffinitionis ut diffinitionis.

Restat forsitan ut alio modo sit utilis iste liber, scilicet ut in ipso dentur instrumenta diffinitionis, id est instrumenta per quae probamus partes diffinitionis inesse ipsi diffinito, etsi hoc modo intelligatur clarissime aberrant; de hoc enim Aristoteles in 2° libro Posteriorum peregit: quod dicebat Aristoteles (645) (quid modus introductionis et quomodo mostretur ipsum quod quid est, nunc dicamus) de instrumentis igitur ad acquirendum et venandam diffinitionem in 2° libro Posteriorum. Non autem liber Porfirii.

Illud vero quod addidit Porfirius, quod sit etiam utilis ad demonstrationem, multam nobis fecit admirationem, non enim de forma demonstrationis in illo libro, neque de materia demonstrationis nisi per accidens, et ideo fallit nos sophistice fallacia per accidens ipse Porfirius. Pro quo declarando sumimus unum (646): quando sunt aliqua quae sunt idem subiecto, quod convenit uni tribuimus alteri, fallimur fallacia per accidens, sumimus laterum quod declaratum supra. Nam diximus librum Porfirii si erat utilis ipsi demonstrationi non nisi hoc modo, quoniam ista, scilicet genus et differentia sunt praedicata in primo modo dicendi per se, quae differentia est medium in demonstratione simpliciter, cum sit idem cum causa, qua posita ponitur remota removetur effectus, etiam secundus modus ingreditur demonstrationem, quod est accidens essentiale, quod idem cum proprio quarto modo sumpto, et est illud quod concluditur per demonstrationem. Praedicatum ergo conclusionis et proprium idem est, idem dico subiecto, similiter differentia propria et causa propria, tamen differunt ratione, in quantum enim medium non dicitur differentia, sed subit alteram rationem, scilicet causae, scire enim est per causam propriam per quam res est (647), qua posita primo ponitur remota primo removetur res (648), cum ergo dicat Porfirius, quod cognitione differentiae facit ad demonstrationem, quia facit cognoscere medium demonstrationis fallit nos sophistice. Medium enim ut medium non differentia sed causa dicitur.

Similiter quae sit vel praedicatum conclusionis non dicitur proprium in quantum concluditur sed praedicatum per se et essentiale in secundo modo dicendi per se: quare sunt idem subiecto, differunt ratione; Porfirius ergo, dicens quod praedicatum, quod concluditur per demonstrationem, est proprium quarto modo sumptum, clarissime fallit nos sophistice.

Illud vero quod subdit Porfirius, quod utilis sit iste liber etiam ad divisionem, eisdem met rationibus quibus ad diffinitionis utilitatem ostendendam argumentati fuimus suam sententiam improbare non erit difficile, et primo non de materia divisionis, neque de forma; quod non de forma clarum, quod non de materia probabimus. Non nam res quae dividuntur, vel in quae, vel per quae dividuntur liber iste tractat neque dantur regulae ad cognoscendum illa, nisi per accidens res, nam istae sunt consideratae (ut probatum) in quantum subiecta et praedicata, quod subiectum et praedicatum respicit propositionem et ut pars propositionis (649);

res autem dividenda, et in quae dividitur non potest dici neque praedicatum neque subiectum per se, sed in quantum res universalis, quod inest pluribus et dividitur in plura, fallimur enim fallacia per accidens, quamvis in rei veritate aliquando Aristoteles ipse confundat hos terminos, sed haec sufficient.

Note

614) Galenus, De introductione cap. 8°; Arist., 1° Top., cap. 2°

615) 7° Meth., cap. 23°; 3° Eth., cap. 6°

616) Cap. De specie

617) 1° Post., in prologo

618) 1° Post., in prologo et comm. 1°; in principio Epithomatum Logicalium

619) 1° Post., in prologo

620) 1° Meth., cap. 1°

621) 1° Post., capp. 2° et 25°

622) 1° Post., in prologo

623) 2° libro Post., cap. 19°

624) 1° Post., cap. 2°; Themist. et ibi met Averr. et in principio Epitomatum logicalium

625) 6° Top., cap. 4°; 1° Meth., cap. 4°, Averr.

626) 1° Post., in prologo et 1° Top., cap. 1°

627) 1° Post., cap. 2°, Averr. Et Themistius, 6° Top., cap. 4°; 1° Meth., cap. 48°

628) 1° Post., in prologo contra Avicennam

629) 1° Post., cap. 19° et in principio Epitomatum logicalium

630) 2° Post., comm. 27°

631) 1° Top., cap. 2°

632) 2° Post., cap. 2°

633) 1° Prior., cap. 1°

634) 1^ Perihermeneias, cap. 4°; 1° Post., comm. 14°; 2° Post., cap. 2°

635) 1° Top.

636) 2° Post., cap. 1°

637) 7° Meth., cap. 35°

638) Ibi met et 40°comm.

639) 1° Post., comm. 14°

640) 1° Post., cap. 3°

641) 1° Top., cap. 6°

642) 3° De anima, cap. 22°

643) 1^ Perihermeneias, cap. 4°; 1° Post., cap. 14°; 2° Post., cap. 2°

644) 1° Top., cap. 4°

645) Cap. 2°

646) 1° Elench., cap. De fallacia per accidens

647) 1° Post., cap. 5°

648) 1° Post., cap. 44°

649) 1° Prior., cap. 1°

Tutti i contenuti di questo documento sono pubblicati sotto la [Licenza Creative Commons: NC-SA](#)
[Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 License](#)

